

Nodira ZIKIROVA,
Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti NTM o'qituvchisi
E-mail: zikirovanodira95@gmail.com

Qashqadaryo viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi p.f.d.(DSc) M.J.Shodiyeva taqrizi asosida

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING KASBIY MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK TAHLILI

Annotatsiya

Bugungi kunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarni kasbiy motivatsiyasini shakllantirish fan nuqtai nazaridan dolzarb muammo hisoblanadi. Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy motivatsiyasini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy motivatsiyasi va o'qituvchining o'quvchilarning shaxsiyati haqidagi g'oyalarning yetariligi o'rtasida muhim bog'liqlik, shuningdek, motivatsiya, kasbiy motivatsiya tushunchalarining mazmun mohiyati batafsil yoritilgan. Hozirgi zamon o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri o'z kasbiy kompetentligi va intellektual salohiyatining yuqoriligi, sadoqatligi, g'oyaviy e'tiqodliligi, innovatsion faoliyat, innovatsion faoliyatning qonuniyatlari, vazifalari va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy motivatsiyasini shakllantirish yo'llari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Motiv, motivatsiya, kasbiy motivatsiya, kasbiy kompetent, innovatsion faoliyat, g'oyaviy e'tiqodliligi, kasbiy faoliyat, kasbiy o'z-o'zini anglash.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

Сегодня формирование профессиональной мотивации будущих учителей начальной школы является актуальной проблемой с точки зрения науки. В статье анализируются педагогические возможности формирования профессиональной мотивации будущих учителей начальной школы. Подробно поясняется важная связь между мотивацией будущего учителя начальной школы и адекватностью представлений учителя о личности учащихся, а также значение понятий мотивация и профессиональная мотивация. Одной из главных задач современного учителя является высокий уровень профессиональной компетентности и интеллектуального потенциала, лояльность, идейная убежденность, инновационная активность, упоминаются закономерности и задачи инновационной деятельности, формирование профессиональной мотивации будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: Мотив, мотивация, касбий мотивация, касбий компетент, инновационная активность, идейная убежденность, профессиональная деятельность, профессиональное самосознание.

PEDAGOGICAL ANALYSIS OF PROFESSIONAL MOTIVATION FORMATION OF THE FUTURE PRIMARY CLASS TEACHER

Annotation

Today, the formation of professional motivation of future elementary school teachers is an urgent problem from the point of view of science. Pedagogical possibilities of formation of professional motivation of future elementary school teachers are analyzed in this article. The important connection between the motivation of the future elementary school teacher and the adequacy of the teacher's ideas about the personality of the students, as well as the meaning of the concepts of motivation and professional motivation, is explained in detail. One of the main tasks of a modern teacher is the high level of professional competence and intellectual potential, loyalty, ideological conviction, innovative activity, the laws and tasks of innovative activity, and the formation of professional motivation of future elementary school teachers. are mentioned.

Key words: Motive, motivation, kasbiy motivation, kasbiy competence, kasbiy kompetent, innovatsion faoliyat, professionally competent, innovative activity, ideological conviction, professional activity, professional self-awareness

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimining yuqori bosqichi bo'lmish, oliy ta'lim tizimida bir qator tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Mustaqil fikrga ega va yuksak saviyali kadrlar tayyorlash masalasiga davlat siyosati darajasida ahamiyat qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qarori aynan shu masalaga qaratilgandir [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023-yil 7-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31 yilligi munosabati bilan qilgan ma'ruzalarida bugungi yoshlar tarbiyasiga e'tibor va ularga zamonaviy bilim berish, bu borada o'z ustida doimo ishlab, yangiliklar yaratadigan o'qituvchilarni shakllantirish masalasiga e'tibor qaratdi.

Yuqoridagilardan ko'rinadiki, bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini samarali tashkil qilish,

o'qitish qobiliyati va mahorati, kasbiy va metodik kompetentligini kasbiy motivatsiya bilan uyg'unlikda shakllantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Shunga muvofiq, dastlab "motivatsiya" tushunchasining psixologik mohiyatini o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Psixologiyada inson xulq-atvoridagi qo'zg'atuvchi holatlarni tasvirlash va tushuntirish uchun qo'llaniladigan tushunchalar orasida motivatsiya va motiv tushunchalari eng umumiy va asosiy bo'lib hisoblanadi. Motivatsiya atamasi "motiv" atamasiga qaraganda kengroq tushunchaga ega. Motiv – bu faoliyat sababi, ya'ni faoliyat nima uchun amalga oshirilayotganini anglatadi. Motivatsiya – bu insonni qiziqtiruvchi, da'vat etuvchi omillar bo'lib, shaxsning faolligini belgilab beradi, ular qatoriga motivlar, ehtiyojlar, rag'batlar, inson xulq-atvorini belgilaydigan vaziyatlarni kiritish mumkin. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini axborot-loyihalashga tayyorlash jarayonining motivatsion komponenti o'qish motivatsiyasi uchun emotsional jihatdan qulay muhitni, kelgusidagi kasbiy-pedagogik faoliyatga motivatsiyani yaratishga tayanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. A.A.Derkach o'qituvchi ishining samaradorligi motivatsiya tarkibidagi ijodiy ehtiyojning mavjudligiga bog'liqligini eksperimental ravishda isbotladi. N.V.Tumarova, shuningdek, yuqori va past darajadagi pedagogik professionallik ishlab chiqarish ta'limi ustalarining motivatsiya tuzilishidagi aniq farqlarni aniqladi. Shunday qilib, pedagogik faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy motivatsiyasining kuchi va tuzilishiga bog'liq. Ammo pedagogik faoliyatning barcha parametrlari motivatsiya darajasiga qat'iy bog'liq emas. A.A.Reanning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining motivatsiyasi va o'qituvchining o'quvchilarning shaxsiyati haqidagi g'oyalarning yetariligi o'rtasida muhim bog'liqlik yo'q. Hatto pedagogik mehnatdan mamnun bo'lganlar, kasbni ongli ravishda tanlaganlar, yuqori natijalarga erishishga intilganlar ham hatto ular o'zlarining ayblovlarini to'liq yetarli darajada tushunishdan uzoqdirlar [2]. A.K.Baymetov pedagogik faoliyat motivlarini o'rganib, ularning barcha xilma-xilligini uch guruhga birlashtirdi:

- 1) majburiyat sabablari;
 - 2) mavzu tomonidan o'qitiladigan qiziqish va ishtiyiq motivlari;
 - 3) bolalar bilan muloqotga bo'lgan ishtiyiq motivlari – “bolalarga bo'lgan muhabbat” [3].
- Ushbu motivlarning ustunligi xususiyatiga ko'ra, u to'rt guruh o'qituvchilarni ajratib ko'rsatdi:

majburiyat motivlarining ustunligi bilan (43%);
o'qitiladigan intizomga qiziqish ustunligi bilan (39%);
bolalar bilan muloqot qilish zarurati ustunligi bilan (11%);
yetakchi motivsiz (7%).

L.N.Zaharova (1993) o'qituvchining kasbiy motivlari turlarini aniqlab, omillarning keng doirasidan quyidagilarni aniqlashtirdi:

- moddiy rag'batlantirish;
- o'z-o'zini tasdiqlash bilan bog'liq motivlar;
- professional motivlar;
- shaxsiy o'zini o'zi anglash motivlari.

Tadqiqot metodologiyasi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi shaxsining motivatsion sohasini shakllantirish muammosi psixologiya fanida ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda. Motivatsiya muvaffaqiyatli o'rganishning asosiy omillaridan biridir. Ammo bu omilning xususiyatlari va uning samaradorligi talaba o'tadigan ta'lim jarayonining turli bosqichlarida farqlanadi. Birinchi kursdan oxirgi kursgacha o'quv va kasbiy faoliyatning o'zi ham, motivatsiyasi ham o'zgaradi. Bunda talabalarining ba'zilarida o'quv faoliyati motivlarining yetarli emasligi ularning yaxshi rivojlanmasligiga sabab bo'lishi mumkin, mos ravishda universitet ta'limi jarayonini takomillashtirish talabalarining o'quv faoliyatidagi motivatsiyaga yo'naltirilgan aloqaga ham yo'naltirilishi mumkin. Namuna uchun u yoki bu sababni tanlash chastotasi aniqlanadi. Bu butun o'quv jarayonini va uning har bir jihatini, ayniqsa motivatsion jarayonni qayta qurishni oldindan belgilab beradi. Ma'lumki, har qanday talabaning muvaffaqiyatli o'quv faoliyatining asosi bu faoliyat turiga yuqori darajadagi motivatsiyadir. Bu talabalarni axborot bloki fanlarini o'zlashtirish bo'yicha o'quv ishiga jalb qilishga yordam beradi. Talabalarining axborot-loyihalash kompetentligini ta'limning paradigmal transformatsiyasi kontekstida rivojlantirish jarayonini motivatsion-qadriyat komponenti mazmuni o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi:

- talabalarni zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ularni kelgusida kasbiy-pedagogik faoliyatda qo'llash imkoniyatlari bilan tanishtirishga qaratilgan kirish mashg'ulotlari mazmuni va axborot bloki;
- taqdimotlar, konstruksiyalarni kompyuterda modelashtirish va loyihalash texnikasi va texnologiyasi;
- avtomatlashtirilgan loyihalash tizimlari va pedagogik dasturiy mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi yetakchi kompaniyalar o'tkazadigan master-klasslar hamda test- larni tashkil qilish;
- o'tkazilgan master-klass haqida hisobotlarni tayyorlash, himoya qilish va ularni muhokama qilish. Bular barcha talabalarda o'ziga o'zi baho berish va o'zini o'zi nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ta'lim olishda

motivatsiyaning mavjudligi bilish faoliyatini faollashtirishga yordam beradi Demak, motivatsiya inson xulq-atvori, uning kelib chiqishi, yo'nalishi va faolligini tushuntirib beruvchi psixologik xususiyatga ega bo'lgansabablar yig'indisi sifatida belgilash mumkin.

Motivatsiya – ehtiyoj yoki istak, stimullashtirilgan va yo'naltirilgan xulq-atvordir. Har qanday kasbni egallash, nafaqat egallash, balki uni mahorat bilan amalga oshirishda faoliyatning barcha qonuniyatlari va mexanizmlari amal qiladi. Oddiygina biror kasb malakasini egallash uchun ham unga aloqador bo'lganma'lumotlarni eslab qolish va kerak bo'lganda yana esga tushirish orqali uni bajarish bo'lmay, balki ham ichki (psixik), ham tashqi (predmetga yo'naltirilgan) harakatlarni ongli tarzda bajarish bilan bog'liq murakkab jarayonlar yotishini unutmaslik kerak.

Hozirgi zamon o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri o'z kasbiy kompetentligi va intellektual salohiyatining yuqoriligi, sadoqatligi, g'oyaviy e'tiqodligi, o'z kasbini sevishidir. Bu pedagoglarni boshqa kasb egalariidan ajratib turadi. Talaba-yoshlarni zamon talablari asosida tarbiyalash va ularga jamiyat taraqqiyoti bilan bir qatorda shakllanib borayotgan fanlar asosida nazariy va amaliy bilim berish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bo'lajak o'qituvchi o'zi dars beradigan fanning mohir ustasi, bilimdoni, ta'lim-tarbiya jarayonidagi har qanday muammoning yechimini topa oladigan, o'z ustida doimo ijodiy ishlab, yangiliklar yarata oladigan, o'quvchilar qalbiga yo'l topa oladigan, bir so'z bilan aytganda zamon talabiga javob bera oladigan mutaxassis bo'lishi lozim [4].

Shunga muvofiq bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Barcha pedagogik va psixologik adabiyotlarda “kompetentlik” tushunchasining izohli ma'nosi berilib, ingliz tilidan olingan “competence” – tushungan, qobiliyatli ma'nosini anglatadi. Mazmunan esa “faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajada kasbiy malaka, mahorat va iqtidorini namoyon etib olish” degan tushunchani anglatadi. Hozirgi kunda respublikamizda ro'y berayotgan islohatlar bevosita innovatsion ta'lim tizimi bilan bog'liqdir. Bo'lajak o'qituvchilarni pedagogik kasbiga yo'naltirish, tarbiyalash hamda kasbiy moslashtirish asosiy va ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Tahil va natijalar. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini shakllantirish o'qitish jarayonini samarali tashkil etish va ko'zlangan natijaga erishish uchun bilishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgantushunchalar, egallashi zarur bo'lgankompetensiyalar va ularda shakllanishi zarur bo'lgankasbiy ahamiyatga ega shaxsiy sifatlar orqali ifodalanadi. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy motivatsiyaning shakllanishidagi asosiy omillardan biri bu ularning kasbiy kompetensiyalari rivojlanishi va metodik tayyorgarligi takomillashtirishining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishdan iborat. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini shakllantirish va rivojlantirish uning dastlabki kasbiy tayyorgarligi jarayonida ham, oliy ta'lim muassasasida tahsil olish jarayonida ham, auditoriyada va mustaqil ta'lim jarayonida ham amalga oshiriladi. Yuqoridagilardan ko'rinadiki, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini shakllantirish alohida yondashuvni talab qiladi. O'qitish jarayonining ishtirokchisi, ta'lim muhitining tashkil etuvchisi sifatida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini shakllantirishda ijtimoiy talab va ehtiyojlar, shuningdek, pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olishni taqozo qiladi. Ta'lim, kasbiy bilim va ko'nikmalar, umumiy va maxsus qobiliyatlar, ijtimoiy ahamiyatga ega va kasbiy muhim fazilatlar bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini shakllantirishning asosiy negizini tashkil etadi. Shaxsiy xususiyatlar insonning rivojlanish sur'ati va darajasiga ham inson sifatida, ham mutaxassis sifatida ta'sir qiladi. Bo'lajak o'qituvchining yetakchi shaxsiy xususiyatlariga uning munosabatlari, motivlari, aql-zakovati, hissiy-irodaviy doirasi kiradi.

Pedagogika fanlari nomzodi G.G'afforova bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashni 3 bosqichda ifodalaydi.

I bosqich. Kasbiy faoliyatga motivatsion yo'nalganlik, kasbiy tasavvurning shakllanishi, kasbiy bilimning o'zlashtirilishi, kasbiy faoliyat talablarining yangilanishi.

II bosqich. Kasbiy faoliyat talablarini o'zlashtirish, kasbiy kompetensiyalarini bilish, o'zlashtirish, muloqotga kirishish, kasbiy ijodkorlik, faoliyatga innovatsion yondashishning qaror topishi (maxsus fanlar, pedagogik amaliyot, to'garaklar, ijodiy ishlar, sinfdan tashqari ishlar, mustaqil ta'lim vositasida).

III bosqich. Kasbiy o'z-o'zini anglash, moslashish, kasbiy ko'nikma va malakaning rivojlanishi, pedagogik qobiliyat va kasbiy sifatlarning shakllanishi (umumkasbiy va maxsus fanlar, o'quv amaliyoti, mustaqil ta'lim vositasida) [5].

Kasbiy faoliyatni samarali tashkil qilish uchun esa quyidagilarga e'tibor berish lozim:

- kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish;
- yangidan yangi g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish;
- hamkorlik orqali pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish [6].

Respublikamiz oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini sifatli kadrlar darajasida tayyorlash tizimining mavjud holati tahlili esa ularning tayyorgarlik sifati zamon talablariga to'la javob bermayotganini ko'rsatmoqda. Ushbu holatning asosiy psixologik-pedagogik sabablari quyidagilardan iborat ekanligini ta'kidlab o'tmoqchimiz: ta'lim jarayonida asosan doimiy bir xil usullarning qo'llanilishi (axborot-illustrativ ma'ruzalar, an'anaviy seminarlar, amaliy-reproduktiv mashg'ulotlar va boshqalar); mavjud o'quv rejalar va o'quv-bilish faoliyatini amalga oshirishda doimiy bir maromga yo'naltirilganligi; fanlarning o'zaro aloqadorligining ta'minlanmasligi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida real ilmiy-texnik va ijtimoiy muammolarni tizimli va yaxlit tarzda

tasavvur qilish hamda bilimlarni integrallashga imkoniyat tug'dirmasligi; qo'llanilayotgan kognitiv pedagogik texnologiyalarning aksariyati talabalarda reproduktiv faoliyatni shakllantirishga qaratilganligi (zamonaviy ishlab chiqarishda esa ijodiy faoliyat talab qilinmoqda); amaliyotga va ijodkorlikka yo'naltirilgan o'quv jarayonini tashkil qilish imkoniyatining mavjud emasligi; o'rganilayotgan bilim sifatini nazorat qilish tizimi talabalarda kompetentlikni emas, balki bilim, ko'nikma va malakalarni aniqlashga qaratilganligi; bitiruvchi talabalarining bo'lajak kasbga tayyorgarlik darajasini aniqlash faqat kasbiy bilimlarga tayanilgan holda amalga oshirilib, jamiyat uchun muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxs sifatida bu jarayonda e'tibordan tashqarida qolmoqda.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagilardan kelib chiqib, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy motivatsiyasini oshirishga doir quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Maqsad va ishtiyoqni shakllantirish. Talabalarga nima uchun bu kasbni tanlaganliklarini eslash, sabablarini aniqlashtirishga imkoniyat yaratish. Ularning o'qitishga bo'lgan ishtiyoqi va shaxsiy hayotiga ta'sirini aniqlashtirishga e'tibor qaratish ularning motivatsiyasini qayta tiklashi mumkin.

Talabalar rivojlanishiga e'tibor qaratish. E'tiborni tashqi omillardan talabalar rivojlanishiga o'tkazish ular tomonidan muvaffaqiyatga erishishni ta'minlaydi, bu motivatsiyaning dinamikasiga erishish imkonini beradi.

Talabalar uchun ilhomlantiruvchi kitob, kontentlar katta yordam berishi mumkin. Ko'proq tegishli kitoblarni o'qish talabalarga yangi istiqbollarni, strategiyalar va o'z kasbining qiyinchiliklarini hal qilish uchun motivatsiya berishi, shuningdek, shaxsiy va professional o'sish uchun yangi tushunchalar va strategiyalarni taqdim etishi mumkin.

ADABIYOTLAR

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qarori.
- Реан А.А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика: учебное пособие / А.А. Реан, А.П. Кудашев, А.А. Баранов. – СПб: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2006. – 479 с.
- Oltmisheva N.G. Tuhtarov I.M. Turdialyeva Sh.I., Xakimov A.M., Teshabaeva L.A., Ergashev U.A., Kadirova D.S. Kant's pedagogy and contemporaneity // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation – 2021 - 32(2) – C. 1633-1636.
- Botirova Dilafuz Bozorovna. International Journal of Mechanical Engineering. 2 February, 2022.
- Yoldosheva, Z. N. . (2023). The Role of Innovative Technologies in the Development of Methodical Training of Teachers in General Secondary Educational Institutions. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 3(4), 95–98. Retrieved from <https://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/1607>
- Jo'rayev N.S. O'quv motivlarini shakllantirish. Toshkent: TDPU. 2008. 62 b.
- Aziz SA'DULLAYEV. (2024). ASPECTS OF FORMING VOLUNTARY QUALITIES IN OVERCOMING ANXIETY IN ADOLESCENT WRESTLERS. News of UzMU Journal, 1(1.4), 176-179. Retrieved from <https://journalsnuu.uz/index.php/1/article/view/2035>